

بررسی شناسایی، انتخاب و معرفی کشاورزان نمونه به عنوان یک روش مؤثر ترویجی (مطالعه موردی کشاورز نمونه گندم کار دیم استان آذربایجان شرقی)

مهدی رضوانی الوار^۱، حسین کوهستانی^۲

چکیده

در فرایند ترویج و توسعه محصولات کشاورزی یکی از روش‌های شاخص و کارآمد برای استفاده از نیروی انسانی ماهر و متخصص شناسایی، انتخاب، معرفی و بکارگیری تولید کنندگان نمونه بخش کشاورزی می‌باشد. در کشورهای مختلف جهان نیز از نیروهای داوطلب مردمی و رهبران محلی در ترویج روستایی و کشاورزی با عنوان‌هایی چون کشاورزان رابط، مددکاران ترویجی، کشاورزان نمونه و غیره با اهدافی چون الگوسازی این افراد برای سایر کشاورزان و تولید کنندگان، استفاده از آنان به منظور اشاعه نوآوری‌های سودمند، بهره‌گیری از این افراد جهت برقراری ارتباط با سایر کشاورزان و تولید کنندگان، تسهیل‌گری در فرایند توسعه روستایی و همچنین به منظور اطلاع‌رسانی ترویجی استفاده می‌شود. کشاورزان نمونه در حقیقت آن دسته از روستائینی هستند که در حرفه و پیشه خود پیشرو بوده و دارای سطح بالایی از کمیت و کیفیت عملکرد می‌باشند و از آنها انتظار می‌رود تسهیلگر اشاعه نوآوری‌های فنی و انتقال دهنده دانش و اطلاعات خود به سایر کشاورزان باشند. اینان با خلاقیت، تفکر و عزمی کامل، ایده‌های نو را به کار گرفته و منطق کارشناسی را در تولید نهادینه کرده و توانسته‌اند به عنوان برترین‌های تولید در بخش کشاورزی، خود را به جامعه معرفی کنند. کشاورزان نمونه می‌توانند با عرضه توانمندیها و مهارت‌های خود در پهنه تولید، یکی از ارکان ترویج و آموزش کشاورزی کشور باشند و با ایجاد ارتباط صمیمانه و گسترده با سایر تولید کنندگان، حلقه انتقال دانش و مهارت از تحقیقات تا مزرعه را کامل نموده و نقش خود را به عنوان الگوی عینی تولیدکننده موفق کامل نمایند. بررسی میزان تولید کشاورزان نمونه در واحد سطح در محصولات مختلف حاکی از آن است که عملکرد آنها به مراتب بیشتر از متوسط عملکرد کشاورزان کشور می‌باشد بنابراین استفاده از تجربیات چنین کشاورزانی که نمونه‌های عینی و عملی تولید در کشور می‌باشد به عنوان یک روش ترویجی مؤثر ضروری به نظر می‌رسد و بایستی از این پتانسیل به نحو شایسته در جهت افزایش تولید سایر کشاورزان بهره‌برداری شود. با یک نگاه اجمالی به تولیدات کشاورزان نمونه در می‌یابیم که میانگین تولید آنها در محصولات مختلف ۴ تا ۱۰ برابر تولید سایر بهره‌برداران می‌باشد اطلاعات به دست آمده پیرامون عملکرد کشاورزان نمونه در تحقیق حاضر نشان می‌دهد که متوسط عملکرد گندم دیم در کشور و استان در سال ۱۳۹۰ به ترتیب ۹۷۶ و ۸۱۱ کیلوگرم در هکتار بوده و کشاورز نمونه گندم کار دیم کشور که در سال ۱۳۹۰ از شهرستان هشترود استان آذربایجان شرقی انتخاب شده، ۴۰۹۰ کیلوگرم در هکتار عملکرد داشته است بنابراین متوسط عملکرد کشاورز نمونه در واحد سطح حدود ۴/۲ برابر متوسط عملکرد تولید کشور و ۵ برابر متوسط عملکرد تولید استان آذربایجان شرقی در سال زراعی مذکور می‌باشد و اهمیت موضوع در این است که این اختلاف تولید در واحد سطح ناشی از چیست؟ لذا ضروری به نظر می‌رسد تا عواملی که در افزایش عملکرد این قبیل کشاورزان نمونه مؤثر هستند مورد شناسایی قرار گرفته و عواملی که با شرایط سایر کشاورزان سازگار و قابل اجرا است بیش از پیش تقویت شده و نسبت به ترویج آنها اقدام شود زیرا نگرش ویژه به کشاورزان نمونه و استفاده از تجربیات و نظرات سازنده آنها بهره‌وری در تولید را افزایش داده و ضمن تحقق خودکفایی، کشور ما را به یکی از صادر کنندگان منطقه تبدیل خواهد کرد.

واژه‌های کلیدی: آذربایجان شرقی، روش ترویجی، کشاورزان نمونه، گندم کار دیم

^۱ کارشناس مسئول ترویج و آموزش کشاورزی مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان هشترود و دانش آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تبریز

^۲ استادیار گروه ترویج و توسعه کشاورزی داشکده کشاورزی دانشگاه تبریز

مقدمه

در فرایند ترویج و توسعه محصولات کشاورزی یکی از روش‌های شاخص و کارآمد برای استفاده از نیروی انسانی ماهر و متخصص شناسایی، انتخاب، معرفی و بکارگیری تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی می‌باشد. نقش الگویی این افراد در پذیرش نوآوری‌ها، ارتباط مستمر با مراکز تحقیقاتی و ترویجی، مدیریت مناسب واحد تولیدی، انگیزه بالا برای پیشرفت، خلاقیت و ابتکار موجب پیشبرد اهداف ترویج کشاورزی در میان سایر تولیدکنندگان می‌شود (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۸۷).

در کشورهای مختلف جهان نیز از نیروهای داوطلب مردمی و رهبران محلی در ترویج روستایی و کشاورزی با عنوان‌هایی چون کشاورزان رابط^۳، مددکاران ترویجی^۴، کشاورزان نمونه^۵ و غیره با اهدافی چون الگوسازی این افراد برای سایر کشاورزان و تولیدکنندگان، استفاده از آنان به منظور اشاعه نوآوری‌های سودمند، بهره‌گیری از این افراد جهت برقراری ارتباط بین نهادهای دولتی متولی بخش کشاورزی و روستایی با سایر کشاورزان و تولیدکنندگان، تسهیل‌گری در فرایند توسعه روستایی و همچنین به منظور اطلاع‌رسانی ترویجی استفاده می‌شود (ثمری و صبوری، ۱۳۸۸).

کشاورزان نمونه در حقیقت آن دسته از روستائینی هستند که در حرفه و پیشه خود پیشرو بوده و دارای سطح بالایی از کمیت و کیفیت عملکرد می‌باشند و از آنها انتظار می‌رود تسهیلگر اشاعه نوآوری‌های فنی و انتقال دهنده دانش و اطلاعات خود به سایر کشاورزان باشند و در حقیقت این روستائیان نمونه با ایفای نقش مروج داوطلب موجبات تسهیل در فعالیتهای ترویجی را فراهم می‌سازند (گروه هماهنگی و تلفیق برنامه‌های ترویج، ۱۳۸۴).

بنابراین با عنایت به اهمیت کشاورزان نمونه، در این تحقیق سعی بر آن است که مقدار عملکرد کشاورزان نمونه مخصوصاً کشاورزان نمونه گندم کار دیم در کشور و استان آذربایجان شرقی شناسایی شده و با متوسط عملکرد کشور و استان مقایسه شود.

روش‌شناسی

در تحقیق حاضر برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. در روش اسنادی از روش کتابخانه‌ای بهره‌گیری شد و اطلاعات مورد نیاز این بخش از مقالات، کتب، گزارش‌های پژوهشی، پایگاه‌های اینترنتی و منابع خارجی گردآوری و یادداشت‌برداری گردید. هم‌چنین در روش میدانی از طریق مراجعه به کارشناسان و کشاورزان نمونه از اطلاعات و نظرات آنها نیز استفاده گردید.

یافته‌ها و بحث

نقش ترویج در ارتقاء سطح دانش کشاورزان

ترویج به مثابه جزء مهمی از دستگاه کشاورزی و بخش آموزشی و ارشادی است که هدف آن تجهیز نیروی انسانی از طریق آگاهی‌های نو به منظور افزایش کارایی در بخش کشاورزی می‌باشد. ترویج در پیشبرد اهداف خود لزوماً علاوه بر مسائل فنی و زراعی باید از دستاوردهای علوم اجتماعی، روانشناسی، تعلیم و تربیت، مدیریت و برنامه‌ریزی نیز بهره بگیرد. ترویج نقش آموزش دهنده و اطلاع‌رسانی را در جوامع مختلف مخصوصاً در رسیدن به کشاورزی مدرن به عهده دارد. تنها ترویج است که با شناخت کافی از همه زمینه‌ها، امکانات و کمبودهای موجود، می‌تواند تکنولوژی مناسب را شناسایی و شیوه‌های انتقال تکنولوژی را مشخص و برنامه آموزشی را برای استفاده‌کنندگان از این تکنولوژی طرح‌ریزی نماید. باید تدابیری اتخاذ شود که مروجین بهتر و سریعتر بتوانند نسبت به انتقال یافته‌ها از تحقیقات به زارعین و برعکس انتقال مسائل و مشکلات کشاورزان به تحقیقات عمل نمایند.

^۳ . Contact Farmer

^۴ . Extension Workers

^۵ . Model Farmers

با نگاهی به جایگاه و نقش ترویج در کشاورزی ایران و به ویژه در زراعت گندم در می‌یابیم که پتانسیل‌های فراوانی در این زمینه برای کارهای ترویجی وجود دارد. برای مثال کاهش عملکرد به علت پاره‌ای از مسائل مثل عدم تهیه بستر مناسب بذر، عدم توزیع یکنواخت بذر در واحد سطح، تراکم زیاد بذر و استفاده از بذر کارهای با فاصله خطوط بیشتر و عدم استفاده از بذر بوجاری و اصلاح شده دلیلی بر این ادعاست. نتایج باز دیده‌ها از مزارع زارعین در نقاط مختلف نیز نشان می‌دهد که اغلب کشاورزان از بذر خودمصرفی استفاده می‌کنند ثانیاً در کمتر مزارعی با علف‌های هرز مبارزه می‌شود و ضمناً در تهیه بستر بذر و زمان تهیه بستر، مشکلات فراوانی وجود دارند که کوچک و پراکنده بودن این قطعات به پیچیدگی این معضلات می‌افزاید. بنابراین با توجه به اهمیت ترویج در افزایش تولیدات بخش کشاورزی بایستی در این زمینه بیش از پیش کارهای ترویجی موثر به مورد اجرا گذاشته شود. یکی از موثرترین روش‌های ترویجی در این مورد استفاده از تجربیات ارزنده کشاورزان نمونه می‌باشد که به تفصیل به فرایند شناسایی، انتخاب و معرفی آنها پرداخته می‌شود (گروه هماهنگی و تلفیق برنامه‌های ترویج و زراعت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۴).

تعریف کشاورزان نمونه

کلیه کشاورزانی که طبق دستورالعمل‌های ابلاغی از سوی ستاد انتخاب نمونه‌ها در سطوح شهرستانی، استانی و کشوری انتخاب گردیده‌اند. این افراد بهترین عملکرد را در واحد سطح داشته و اصول فنی و تکنیک‌های نوین تولید را بکار برده‌اند. این کشاورزان نسبت به شاخص‌های مختلف از جمله بکار بردن اصول و نکات فنی، داشتن اطلاعات فنی و روحیه همکاری با دیگر کشاورزان و مراکز ترویجی از برجستگی و توان بیشتر برخوردار بوده و توسط وزارت جهاد کشاورزی با اهداف تبلیغی و ترویجی به جامعه و مسئولین معرفی می‌گردند (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۹۳).

ویژگی‌های کشاورزان نمونه

جهانشهری نثر هستند؛

با مراکز تحقیقاتی تماس مستمر و مستقیمی دارند؛

میزان پذیرش نوآوریها توسط آنان نسبت به سایرین بیشتر است؛

با مروجین کشاورزی تماس بیشتری دارند؛

نسبت به دیگران از انگیزه پیشرفت بیشتری برخوردارند؛

منزلت اجتماعی بالاتری دارند؛

میزان ریسک و خطرپذیری در آنها بیشتر است؛

معمولاً سرمایه اقتصادی بیشتری در اختیار دارند (عرب‌زاده مقدم، ۱۳۷۳).

میزان تولید کشاورزان نمونه

بررسی میزان تولید کشاورزان نمونه در واحد سطح در محصولات مختلف حاکی از آن است که عملکرد آنها به مراتب بیشتر از متوسط عملکرد کشاورزان کشور می‌باشد (جدول شماره ۱). بنابراین استفاده از تجربیات چنین کشاورزانی که نمونه‌های عینی و عملی تولید در کشور می‌باشد به عنوان یک روش ترویجی موثر ضروری به نظر می‌رسد و بایستی از این پتانسیل به نحو شایسته در جهت افزایش تولید سایر کشاورزان بهره‌برداری شود.

جدول شماره ۱: میزان تولید کشاورزان نمونه در واحد سطح و مقایسه آن با متوسط کشوری و جهانی

محصول	عملکرد نمونه سال ۹۲ (کیلوگرم در هکتار)	متوسط عملکرد در کشور (کیلوگرم در هکتار)	متوسط عملکرد جهانی (کیلوگرم در هکتار)
گندم دیم	۶۷۳۶	۱۰۸۵	۲۲۳۰
برنج	۱۳۲۸۷	۴۷۸۴	۵۱۴۳
ذرت دانه‌ای	۱۸۲۷۱	۷۴۲۳	۷۳۱۷
سیب زمینی	۱۲۵۳۳۲	۳۰۰۶۷	۳۲۳۰۷
سیب درختی	۱۶۶۰۰۰	۱۴۷۷۷	۱۲۱۰۰
پسته	۱۳۱۶۶	۱۷۵۳	۹۶۸
مرکبات	۱۱۸۲۰۰	۱۸۱۰۰	۱۴۹۴۲

مأخذ: (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۹۳) و (FAO، ۲۰۱۴).

انتخاب کشاورزان نمونه به عنوان یک روش مناسب ترویجی

کشاورزان نمونه با بهره‌وری بهینه از منابع تولید، در حیطه شغلی خویش سهم بسزایی در انتقال تکنولوژی نوین در میان سایر تولید کنندگان روستایی دارند. به عبارت دیگر یکی از روشهای افزایش تولیدات کشاورزان، ایجاد رقابت سالم در میان جامعه تولیدکنندگان است که این امر از دیرباز به صورت انتخاب تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی انجام گرفته است. چگونگی انتخاب کشاورز نمونه، روند اجرایی مراسم، اهداف و محتوی مراسم و مواردی این چنین، اثرات مستقیم و چشمگیری در بالا بردن انگیزه سایر تولیدکنندگان در به کارگیری روشهای کارآمدتر به منظور تولید بیشتر و بهتر خواهد داشت. هم چنین با توجه به اینکه کشاورزان نمونه از جامعه و متن خود کشاورزان می‌باشند استفاده از آنها به عنوان رهبر فنی و محلی، مددکار ترویجی و مقبولیت آنها در نزد کشاورزان نقش به سزایی در آموزشهای ترویجی خواهد داشت (رضوانی الوار، ۱۳۹۴).

مروری گذرا بر استراتژیهای حاکم بر برنامه‌های توسعه اجتماعی- اقتصادی کشور در چند دهه اخیر حاکی از آن است که استفاده از نیروهای مردمی و مشارکت آنها در انتقال دانش فنی و ارتقاء مهارت‌های خویش، اداره امور، واگذاری برخی فعالیتهای دستگاههای اداری به بخش خصوصی و غیر دولتی از محورهای مهم و قابل توجه در برنامه‌ها بوده است. لذا به منظور استقرار شبکه ترویج در مناطق روستایی و گسترش آن تا اقصی نقاط کشور و همچنین با توجه به پراکندگی مناطق روستایی، وجود اقلیم‌های متفاوت و تنوع در محصولات کشاورزی ایجاد می‌کند که در چنین شرایطی از نیروهای داوطلب بومی و پیشرو و برخاسته از جامعه روستایی در بخش کشاورزی استفاده شود تا از این طریق زمینه جریان دوسویه بودن اطلاعات و ایجاد ارتباط میان کارگزاران و جامعه تولید کننده و بهره‌برداران در یک شبکه نظام‌مند فراهم شود (دفتر بسیج سازندگی و شبکه عاملین ترویج، ۱۳۹۰).

اهمیت کشاورزان نمونه

برنامه ریزی در بخش کشاورزی، ضمن بررسی موانع و مشکلات و روش‌های بهبود عملکرد، نیازمند شناخت و ثبت الگوی کشت و تولید در سطوح مختلف دهستان، شهرستان و استان می‌باشد، زیرا با تعیین مزیت نسبی و پتانسیل‌های منطقه‌ای می‌توان دستورالعمل‌های تولید و اجرا را برای تولید محصولات کشاورزی سرعت بخشید تا علاوه بر عبور از مرحله تولید معیشتی، وارد پهنه تولیدات اقتصادی شده و با توجه به تنوع محصولات در بازارهای جهانی جای پای محکمی برای محصولات کشاورزی ایران اسلامی ایجاد نموده و این هدف چندان دور نیست، زیرا کشاورزان برتر و نمونه، مصداق بارز این فعالیت هستند. اینان با خلاقیت، تفکر و عزمی کامل، ایده‌های نو را به کار گرفته و منطق کارشناسی را در تولید نهادینه کرده و توانسته‌اند به عنوان برترین‌های تولید در بخش کشاورزی، خود را به جامعه معرفی کنند.

کشاورزان نمونه می‌توانند با عرضه توانمندیها و مهارتهای خود در پهنه تولید، یکی از ارکان ترویج و آموزش کشاورزی کشور باشند و با ایجاد ارتباط صمیمانه و گسترده با سایر تولید کنندگان، حلقه انتقال دانش و مهارت از تحقیقات تا مزرعه را کامل نموده و نقش خود را به عنوان الگوی عینی تولیدکننده موفق کامل نمایند (دفتر امور ترویج و بهبود نظامهای ترویجی، ۱۳۸۸).

ضرورت و اهداف انتخاب نمونه‌ها

از آنجا که نیروی انسانی به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه بخشهای هر کشور بویژه در بخش کشاورزی بوده و تولیدکنندگان در این بخش به عنوان کسانی که مسئولیت تهیه مواد غذایی آحاد جامعه را به عهده دارند، توجه کمی و کیفی به آنان از ابعاد فنی، محتوایی و زمینه‌های انگیزشی می‌تواند نقش اساسی را داشته باشد. لذا در جهت ایجاد زمینه ترغیب فعالان عرصه تولید کشاورزی در سطح کشور، توجه مسئولین، تصمیم سازان و تصمیم گیران کشور به وضعیت کشاورزان، ایجاد زمینه ارائه مشکلات کشاورزان، معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش و ایجاد زمینه الگویی برای پیروی سایر بهره‌برداران از موفقیت کشاورزان نمونه، وزارت جهاد کشاورزی را به این مهم وا داشته است تا همه ساله نسبت به شناسایی، انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه اقدام نماید.

بدون شک، انجام این امر مهم در راستای دستیابی و تحقق اهدافی است که مهمترین آنها را می‌توان به شرح ذیل بیان کرد:

ارج نهادن به زحمات و تلاش روستائیان، تولیدکنندگان و بهره‌برداران در بخش کشاورزی و ارتقای شأن، جایگاه و اهمیت حرفه کشاورزی در جامعه؛

ایجاد انگیزه و رقابت سالم میان شاغلین بخش کشاورزی و تشویق آنان به ادامه فعالیت سازنده؛

معرفی الگوی عملی و قابل اعتماد در بین تولید کنندگان بخش کشاورزی به منظور پیروی سایر افراد؛

ارائه مسائل و مشکلات روستائیان در سطوح ملی، استانی، شهرستانی و محلی به مسئولین؛

کمک به خروج تولید کنندگان، روستائیان و عشایر از انزوا و آشنا شدن با حقوق خود به وسیله ایجاد تشکلهای صنفی؛

فراهم نمودن زمینه مساعد برای تبادل تجربیات؛

تشویق و ترغیب انجام فعالیتهای تولیدی در مناطق روستایی؛

ایجاد زمینه مساعد به منظور برقراری ارتباط تولید کنندگان با مسئولان عالی رتبه کشور (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۹۳).

مفاهیم کاربردی در مورد انتخاب نمونه‌ها

در زمینه شناسایی، انتخاب و معرفی نمونه‌های بخش کشاورزی یک سری اصطلاحات و مفاهیم کاربردی وجود دارد که به توضیح هر یک از آنها به شرح زیر پرداخته می‌شود:

کمیته فنی: تعدادی از اعضای متخصص در یک زیربخش کشاورزی که در حوزه‌های تحقیقاتی، اجرایی، آموزشی- ترویجی و تولیدی زیربخش مورد نظر فعالیت دارند و در خصوص مباحث فنی و تخصصی در فرایند شناسایی و انتخاب نمونه‌های بخش کشاورزی نظرات فنی و کارشناسی ارائه می‌نمایند.

رشته: نوع فعالیت کشاورزان در زیربخش‌های مختلف که ممکن است براساس محصول و یا موضوع فعالیت مشخص شود.

تولیدکننده نمونه: کشاورزانی که از بعد کمی و کیفی محصول و موضوع (رشته) نسبت به سایر بهره‌برداران در یک سال زراعی، بالاترین عملکرد را احراز نمایند.

الگوسازی: انتخاب تولیدکننده نمونه در هر رشته فعالیت بخش کشاورزی، الگوی مدیریتی و رفتار تولیدی مطلوبی را به عنوان الگوسازی برای سایر تولیدکنندگان معرفی می‌نماید.

شناسایی: فرآیندی است که طی آن تولید کنندگان بخش کشاورزی براساس شاخص‌های مورد نظر بررسی و برترین‌های هر رشته مشخص می‌شوند.

انتخاب: فرایندی است که طی آن مستندات تولیدکنندگان برتر بخش کشاورزی شناسایی و در کمیته‌های فنی و تخصصی بررسی و پس از بازدید میدانی انتخاب نهایی صورت می‌گیرد (دفتر امور ترویج و بهبود نظام‌های ترویجی، الف ۱۳۸۸).

فرآیند انتخاب تولید کنندگان

فعالیت ستاد شناسایی، انتخاب و معرفی تولیدکنندگان برتر، از شروع فصل زراعی آغاز شده و ستادهای شهرستانی، استانی و مرکزی، هر کدام بر حسب وظیفه خود به شناسایی و ثبت نام از داوطلبان کاندیداهای تولید نمونه در سطح و رشته‌های مختلف اقدام می‌نمایند. فعالیت شناسایی در استانهای گرمسیری از فروردین ماه و در سایر استانها به طور رسمی از تیرماه آغاز می‌شود. بر اساس تقویم زمانی در چهار مرحله اصلی و یک مرحله نهایی جمعاً در پنج مرحله، استانهای کشور در خصوص شناسایی، انتخاب و معرفی نفرات نمونه به ستاد مرکزی، اقدامات عملیاتی را انجام می‌دهند. بدین صورت، تولیدکنندگانی که میزان تولید خود را در وضعیت مناسب و قابل رقابت با سایرین می‌دانند، با کسب آگاهی و با مراجعه به مراکز جهاد کشاورزی و تکمیل فرم‌های ثبت نام، مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. رشته‌های اصلی و ملی مورد رقابت عبارتند از گندم آبی و دیم، برنج، کلزا، جو آبی، ذرت دانه‌ای، چغندر قند، سیب درختی، پسته، خرما، زیتون، مرکبات، مرغدار واحد گوشتی، زنبوردار، گاودار صنعتی، پرورنده گوساله، مرغدار واحد مرغ مادر و پرورش دهندگان ماهیان گرمابی. همچنین در ستاد مرکزی و بر اساس مصوبه ستاد، یک کمیته فنی و تخصصی جدید با عنوان کمیته برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به کمیته‌های موجود افزوده شده است که عمده وظایف این کمیته، بررسی رشته‌ها برای ایجاد، حذف و یا جایگزینی و سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای ارتباطات و انجام فعالیتهای ستاد تعریف شده است. فرم‌های دریافتی از استانها، پس از بررسی اولیه و اخذ کد ثبت در ستاد مرکزی تفکیک شده و در کمیته های فنی و تخصصی داوری توزیع می‌گردند. در کمیته های فوق الذکر، موارد مورد بررسی که حائز بیشترین و دقیقترین امتیازدهی هستند، انتخاب و مورد بررسی میدانی توسط کارشناسان ارزیاب هر کمیته قرار می‌گیرند. پس از ارزیابی نزدیک و تعیین حدود صحت فرم های دریافتی و انجام جلسات متعدد داوری، کاندیدای برتر در هر رشته انتخاب و به ستاد معرفی می‌شوند که در این خصوص، مراتب و عملیات کیل گیری در محصولات زراعی و باغی، کمک بسزایی در تعیین کاندیداهای برتر تلقی می‌شود. ستاد شناسایی، انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بر اساس برنامه ریزیهای قبلی، فرمهای ارزیابی را در قالب رشته‌ها به روزرسانی کرده و برای استفاده در ستاد انتخاب نمونه‌ها به استانها و شهرستانهای کشور ابلاغ می‌نماید. همچنین در خصوص روشهای کیل گیری، دستورالعمل فنی و تخصصی مربوط به هر محصول را برای اجرا به کلیه استانها ابلاغ می‌کند (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۹۳).

ساختار اجرایی

در راستای شناسایی و انتخاب تولیدکنندگان نمونه، ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی کشور با حضور نمایندگان کلیه بخشهای مرتبط با فعالیتهای نمونه‌ها با محوریت ترویج در سطوح شهرستان، استان و مرکز تشکیل می‌شود که بر اساس وظایف محوله و برنامه‌های منظم و از پیش تعیین شده به شناسایی، گزینش و معرفی افراد برتر در هر رشته با هماهنگی بخش مربوطه به سطح سازمانی بالاتر اقدام می‌نماید و در نهایت از بین نمونه‌های استانی، پس از ارزیابی، بازدید و بررسی‌های کارشناسی، افراد نمونه در هر رشته در سطح ملی، انتخاب گردیده و در یک مراسم رسمی با حضور مسئولین عالی رتبه کشور معرفی می‌شوند. بخش فنی - تخصصی به منظور بررسی و نظارت دقیق مبتنی بر اصول کارشناسی و رعایت نکات فنی، وظیفه پیگیری جریان انتخاب نمونه‌ها از زمان تهیه فرم های ارزیابی، ارسال آن به استانها، حسن نظارت بر تکمیل فرم‌ها، شرکت در فرآیند ارزیابی نهایی، کیل گیری، رکوردگیری و انتخاب نهایی در کمیته داوری را بر عهده دارد که به منظور تقویت و تخصصی نمودن این بخش، کمیته‌های فنی با عناوین ذیل و با مشارکت کارشناسان ترویج، بخش مربوطه و تحقیقات تشکیل و فعالیت می‌نمایند:

- کمیته فنی امور زراعت؛
- کمیته فنی امور باغبانی؛
- کمیته فنی امور دام و آبزیان؛
- کمیته فنی امور ترویج و تشکلهای بخش کشاورزی؛

- کمیته فنی امور منابع طبیعی و آبخیزداری؛
- کمیته فنی صنایع، مکانیزاسیون و امور زیربنایی (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۸۹).

شاخص‌های تعیین رشته‌ها در سطح ملی

- استراتژیک بودن محصول از نظر امنیت غذایی، صادرات و ارزآوری؛
- اهمیت رشته در راستای توسعه پایدار و حفظ امنیت زیست؛
- جایگاه رشته از نظر رعایت اصل بهره‌وری عوامل محدود کننده تولید؛
- اهمیت رشته از نظر رعایت اصل بهره‌وری عوامل محدود کننده تولید؛
- تعداد بهره بردار در رشته و گستره آن در کشور؛
- فراگیری بحث مشارکت در عرصه‌های مختلف تولید و بهره‌برداری و توجه به نقش ترویجی رشته‌های مورد نظر؛
- ایجاد ارزش افزوده در محصولات کشاورزی و کاهش ضایعات محصول تولیدی (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۸۸).

شاخص‌های بخش تولیدات گیاهی

- رعایت اصول فنی و علمی در مراحل قبل از کاشت، زمان کاشت، داشت، برداشت و پس از برداشت؛
- بهره‌وری در مصرف و به کارگیری عوامل تولید، مصرف متعادل و بهینه کود و سموم شیمیایی؛
- رعایت جنبه های زیست محیطی؛
- عملکرد تولید در واحد سطح؛
- کیفیت محصول (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۸۷).

با یک نگاه اجمالی به تولیدات کشاورزان نمونه در می‌یابیم که میانگین تولید آنها در محصولات مختلف ۴ تا ۱۰ برابر تولید سایر بهره‌برداران می‌باشد (جدول شماره ۲) اکثریت قریب به اتفاق کارشناسان و صاحب نظران بخش کشاورزی براین باورند که افزایش عملکرد با ارتقاء سطح دانش و مهارت کشاورزان در جهت مدیریت علمی و فنی تولید حداقل برای ارتقاء متوسط عملکرد تولید محصولات کشاورزی در هر منطقه به میزان ۱۰ درصد و نزدیک شدن این عملکرد به تولید مطلوب منطقه (کشاورز نمونه مربوطه) امکان پذیر می باشد (دفتر امور ترویج و بهبود نظامهای ترویجی، ۱۳۸۸).

جدول شماره ۲: مقایسه میزان تولید کشاورزان نمونه گندم کار دیم با متوسط کشوری و استانی

سال	تولید کشاورزان نمونه کشوری		متوسط عملکرد (کیلوگرم در هکتار)
	کشوری	استانی	
۱۳۸۸	۵۱۹۴	۱۰۷۲	۶۵۰
۱۳۸۹	۶۸۱۲	۱۲۴۰	۱۱۵۲
۱۳۹۰	۴۰۹۰	۹۷۶	۸۱۱
۱۳۹۱	۴۸۸۲	۱۰۲۹	۷۶۴
۱۳۹۲	۶۷۳۶	۷۲۱	۴۸۳

مأخذ: (ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، ۱۳۹۳).

اطلاعات به دست آمده پیرامون عملکرد کشاورزان نمونه در جدول (شماره ۲) نشان می‌دهد که متوسط عملکرد گندم دیم در کشور و استان در سال ۱۳۹۰ به ترتیب ۹۷۶ و ۸۱۱ کیلوگرم در هکتار بوده و کشاورز نمونه گندم کار دیم کشور که در سال ۱۳۹۰ از شهرستان هشترود استان آذربایجان شرقی بوده، ۴۰۹۰ کیلوگرم در هکتار عملکرد داشته است (مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات وزارت جهاد کشاورزی،

۱۳۹۲). بنابراین متوسط عملکرد کشاورز نمونه در واحد سطح حدود ۴/۲ برابر متوسط عملکرد تولید کشور و ۵ برابر متوسط عملکرد تولید استان در سال زراعی مذکور می‌باشد و شایسته است از تجربیات این قبیل کشاورزان به نحو احسن استفاده شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دامنه عملکرد نسبتاً بالای کشاورزان نمونه نشان دهنده برخی تفاوت‌های فردی در بین کشاورزان می‌باشد برای مثال عملکرد ۴ الی ۵ برابری کشاورز نمونه گندم‌کار دیم نسبت متوسط عملکرد کشوری و استانی اختلاف فاحشی را نشان می‌دهد. بنابراین اهمیت موضوع در این است که این اختلاف تولید در واحد سطح ناشی از چیست؟ لذا ضروری به نظر می‌رسد تا عواملی که در افزایش عملکرد این قبیل کشاورزان نمونه موثر هستند مورد بررسی قرار گیرد تا بتوان با تکیه بر این عوامل موثر، توانمندیها و قابلیت‌های کشاورزان نمونه گندم‌کار استان و ترویج آنها در بین سایر کشاورزان، متوسط تولید سایر کشاورزان را به یک حد قابل قبولی افزایش داد. بنابراین و اگر سرمایه‌گذاری مالی لازم جهت اشاعه خلاقیت و تجربیات این افراد صورت بگیرد حتی برای تولید غذای مورد نیاز حدود ۳۵۰ میلیون نفر هیچگونه دغدغه‌ای وجود نخواهد داشت. از این رو نگرش ویژه به کشاورزان نمونه و استفاده از تجربیات و نظرات سازنده آنها بهره‌وری در تولید را افزایش داده و ضمن تحقق خودکفایی کشور ما را به یکی از صادرکنندگان منطقه تبدیل خواهد کرد (شادلو، ۱۳۸۸).

قدردانی

در اینجا لازم می‌دانم از تمام کسانی که اینجانب را در انجام این تحقیق یاری کردند علی‌الخصوص اساتید محترم گروه ترویج و توسعه کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه تبریز، رؤسای محترم ادارات ترویج و آموزش کشاورزی شهرستانهای استان آذربایجان شرقی و کشاورزان نمونه گندم‌کار دیم استان کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

منابع

- ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی. (۱۳۸۷). گزارش فنی انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
- ثمری، د. صبور، م. (۱۳۸۸). تحلیل همبستگی عوامل موثر بر اثربخشی نمونه‌های کشاورزی و منابع طبیعی: مطالعه موردی شهرستان گرمسار، مجموعه مقالات سومین کنفرانس ترویج و آموزش کشاورزی ایران، مشهد مقدس، دانشگاه فردوسی، ۱۱ و ۱۲ اسفندماه.
- گروه هماهنگی و تلفیق برنامه‌های ترویج و آموزش کشاورزی ایران، مشهد مقدس، دانشگاه فردوسی، ۱۱ و ۱۲ اسفندماه.
- بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی.
- ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی. (۱۳۹۳). ویژه‌نامه بیست و نهمین دوره انتخاب و معرفی نمونه‌های ملی بخش کشاورزی، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
- عرب‌زاده‌مقدم، م. (۱۳۷۳). بررسی شیوه‌های انتخاب نمونه‌های روستایی و مسائل و مشکلات آنها از دیدگاه کارشناسان و نمونه‌های منتخب، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی سابق.
- دفتر بسیج سازندگی و شبکه عاملین ترویج. (۱۳۹۰). انتخاب، بکارگیری و حمایت از مددکاران ترویجی، تهران: سازمان تات، معاونت ترویج و آموزش.
- دفتر امور ترویج و بهبود نظامهای ترویجی. (الف ۱۳۸۸). دستورالعمل شناسایی، انتخاب و معرفی نمونه‌های بخش کشاورزی، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
- ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی. (۱۳۸۸). ویژه‌نامه بیست و چهارمین دوره انتخاب و معرفی تولیدکنندگان برتر بخش کشاورزی کشور، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
- ستاد انتخاب و معرفی تولیدکنندگان نمونه بخش کشاورزی. (۱۳۸۹). ویژه‌نامه بیست و پنجمین دوره انتخاب و معرفی تولیدکنندگان برتر

بخش کشاورزی کشور، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
دفتر امور ترویج و بهبود نظامهای ترویجی. (ب ۱۳۸۸). طرح جامع ترویجی ارتقاء میانگین تولید، تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تات.
رضوانی الوار، م. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر عملکرد کشاورزان نمونه گندم کار دیم استان آذربایجان شرقی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات وزارت جهاد کشاورزی. (۱۳۹۲). آمارنامه کشاورزی محصولات زراعی سال زراعی ۹۱-۱۳۹۰، تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت برنامه ریزی و اقتصادی.

FAO. ۲۰۱۰. Food Outlook Global Market Analysis. Retrieved ۲۰۱۰, June, from <http://www.fao.org/giews/>.

FAO. ۲۰۱۴. Food Outlook Global Market Analysis. Retrieved ۲۰۱۴, October, from <http://www.fao.org/giews/>.